

Objectief leren waarnemen en denken

ANDERS KIJKEN NAAR ECONOMIE

Vindt een onderneming in het economische leven bestaansrecht in het verdienen van geld of in het voorzien in behoeften van mensen in de samenleving? Rudolf Steiner motiveert ons in zijn voordrachten om op een andere manier naar het economisch proces te kijken. In december verschijnt de nieuwste vertaling van 'Wereldeconomie – De wereld als één economie'.

Een voorbeeld uit de achtste voordracht. Hierin bespreekt Steiner de begrippen 'vraag' en 'aanbod'. Hij neemt ons mee naar de markt met kramen en producten en wijst ons op wat wij waarnemen. Wij zien op deze markt het aanbod en dat wat men vraag noemt. Maar dat klopt volgens hem niet. Deze begrippen zijn krakkemikig en ondeugdelijk. "Er is een aanbod wanneer iemand waren op de markt brengt en deze voor een bepaalde prijs te koop aanbiedt," zegt hij. "Ik beweer echter: nee, dat is geen aanbod, dat is een vraag. Wanneer iemand waren op de markt brengt en deze wil verkopen, dan is dat bij hem een vraag naar geld. (...) En wanneer ik vraag wil ontwikkelen, dan heb ik aanbod in geld nodig."

Zowel de theorie als de praktijk van de doelstellingen, motieven en gedragingen van ondernemingen én consumenten zijn hier in het geding. De meeste ondernemingen formuleren doelstellingen zoals 'het maximaliseren van de aandeelhouderswaarde'.

**WE GROEIEN TOE NAAR EEN ECONOMIE WAARIN
VRIJWEL NIEMAND MEER VOOR ZICHZELF, MAAR IN
WEZEN LOUTER VOOR 'DE ANDER' WERKZAAM IS**

Dit is echter een motief dat haaks staat op de objectieve functie die een onderneming in het economische leven vervult: namelijk het voorzien in behoeften van mensen.

"Er is maar één geldige drijfveer in de economie," zei een directeur van een grote onderneming, "en dat is het egoïsme. Kijk maar om je heen!" Zijn waarneming klopt als een bus. Het gericht zijn op het eigen belang kan men in de praktijk waar-

nemen als de belangrijkste drijfveer bij zowel de onderneming als de consument. Voor ondernemers gaat het meestal om een streven er zelf beter van te worden met behulp van – in moderne termen – het 'verdienmodel'. En voor de consument geldt dat hij, in dezelfde geest, een zo laag mogelijke prijs najaagt.

DIENENDE FUNCTIE

In het verlengde van Rudolf Steiner wijzen Rudolf Mees, Lex Bos en anderen op veranderingen in de economische denkwijze. We groeien toe naar een economie waarin vrijwel niemand meer voor zichzelf, maar in wezen louter voor 'de ander' werkzaam is. Zo voorzien landbouw, veeteelt en visserij in onze dagelijkse voedselbehoeften, openbaar vervoer in de mogelijkheid ons te verplaatsen, de industrie in behoeften aan goederen en de bouw in huisvestingsbehoeften. Alle voorzien op één of andere manier daadwerkelijk in behoeften van mensen. Objectief beschouwd zijn deze productieve activiteiten altruïstisch van karakter, ofwel 'sociaal' in de betekenis van 'de behoefte van anderen tot uitgangspunt nemen van je handelen'. Objectief gezien, dus zonder morele connotaties als 'egoïsme is slecht' en 'altruïsme is goed'. Organisaties in het economische leven vervullen in objectieve zin een 'sociale' of dienende functie. Men werkt voor de behoeften van de anderen, de consumenten/afnemers, ook al zeggen we (bijvoorbeeld als we een eigen bedrijf starten) dat 'we voor onszelf beginnen'. De drijfveer, de beweegreden of het motief van waaruit of waarmee dit gebeurt, is vrijwel steeds tegendraads aan de objectieve externe functie, en is 'anti-sociaal', 'egoïstisch', 'gericht op het eigen belang'. Echter, aan het horloge om onze pols hebben mensen uit de gehele wereld op de één of andere manier een bijdrage geleverd: tijdens het delven of bewerken van de grondstoffen, het transporteren ervan, het fabriceren, het leveren van de benodigde energie hiertoe, het financieren, verkopen etc. Dit geldt voor alle gebieden waarin mensen in deze tijd economisch actief zijn.

De tegengestelde bewegingen respectievelijk krachten van het (bewuste) handelen uit eigen belang en het objectieve (minder

Markt op zondag in Thailand

bewuste) altruïsme zijn op een bijzondere wijze in elkaar verstrengeld. Ze zijn beide doorgaans niet tegelijk actief helder bewust en daardoor ontstaan er spanningen, treden er fricties op en vinden verspillingen plaats. Want de aandeelhouders van

ORGANISATIES IN HET ECONOMISCHE LEVEN VERVULLEN IN OBJECTIEVE ZIN EEN 'SOCIALE' OF DIENENDE FUNCTIE

een onderneming verlangen een hoog dividend en de deelgenoten van een coöperatie een zo hoog mogelijke nabetaling; medewerkers willen een aantrekkelijke beloning en toelieferanciers een aanvaardbare prijs. De 'doelstellingen' van de verschillende 'stakeholders' conflicteren, omdat elke belanghebbende vanuit hetzelfde anti-sociale, op eigenbelang gerichte motief denkt en handelt en instinctief niet anders wil, het zelfs de gewoonste zaak van de wereld vindt. Het gevolg is wel een gesjor aan de uiteinden van hetzelfde touw in tegenovergestelde richting. Of aan verschillende touwen met een knoop in het midden. Als er echt te hard getrokken wordt, dan zal het touw uiteindelijk ergens breken. Of nog erger...

SOCIALE HOOFDWET

Welk motief zit er achter het economisch handelen tot duurzame behoeftebevrediging? Ik denk dat het geheim schuilt in het volgende principe: als iedereen zich richt op het eigen welzijn of gewin, dan overleven slechts de sterksten; als iedereen zich daarentegen richt op het welzijn van het geheel komt iedereen aan zijn trekken. In de door Steiner geformuleerde 'sociale hoofdwet' komt dit beginsel op een bijzondere wijze tot uitdrukking. Deze luidt: "Het welzijn van een geheel van samenwerkende mensen is des te groter, naarmate het individu minder aanspraak maakt op het resultaat van zijn prestaties, dat wil zeggen naarmate hij deze

opbrengsten meer aan zijn collega's laat, en naarmate zijn eigen behoeften niet vanuit zijn eigen prestaties maar vanuit de prestaties van de anderen bevredigd worden."

Weliswaar is een gemeenschap van mensen erop aangewezen dat men voor elkaar zorgt, altruïstisch handelt, maar tegelijkertijd hebben de mensen de neiging zoveel mogelijk voor zichzelf in de wacht te slepen, egoïstisch te handelen. Deze egoïstische neiging doorkruist de werking van de sociale hoofdwet en moet in zijn effecten onschadelijk worden gemaakt, wil de sociale hoofdwet volledig tot gelding komen. Naar Steiners overtuiging moet egoïsme in het economisch leven zelfs 'met wortel en tak' worden uitgeroeid. Een beroep op de integriteit van de mensen is daartoe niet genoeg: de economie moet zó worden ingericht dat het onmogelijk wordt iets van de eigen inspanningen voor zichzelf op te eisen. Waar het dan op aankomt, is "dat het werken voor de medemens en het verwerven van een inkomen twee volledig van elkaar gescheiden zaken zijn". Een dergelijke inrichting voorkomt dat mensen de sociale arbeid (arbeid die alleen door samenwerking met anderen mogelijk is) voor eigen gewin benutten, ten koste van de gemeenschap. De enige motivatie om voor de gemeenschap te werken is dan de wil om dat te doen.

De voordrachten van Steiner geven een aanzet tot een nieuw objectief waarnemen van en creatief denken over economie. Om zodoende met een nieuwe blik te kijken naar de economische processen, de aard van het geld (in de verschillende vormen van koopgeld, leengeld en schenkgeld), naar het vinden van de juiste prijs voor een product, naar de vraag of de waarde van de grond aan de economie zouden moeten worden onttrokken ter voorkoming van vergaande kapitaalstuwung in grond, naar de betekenis van arbeid voor de samenleving enzovoort. Deze nieuwe blik kan tot nieuwe oplossingsrichtingen voeren. ||

Dit is een voorpublicatie van een deel van het nawoord van vertaler Frans Wuijts bij Rudolf Steiner, 'Wereldeconomie – De wereld als één economie', dat in december verschijnt bij Uitgeverij Nearchus.